

Základy středolatinšské literatury

Literatura 6. – 8. století

11. 10. 2022

Přechodné období – „Dark Ages“?

- Ann Williams; Alfred P. Smyth; D. P. Kirby, eds. (1991). *A Biographical Dictionary of Dark Age Britain*.
- Andrew B. R. Elliott (2017). "Ch. 3: Medievalism, the Dark Ages and the Myth of Progress". *Medievalism, Politics and Mass Media: Appropriating the Middle Ages in the Twenty-First Century*. D.S.Brewer.

Kontinuita s antikou:

- Gramatické a rétorické školy
 - Sedm svobodných umění
- Vulgární latina – vývoj z klasické latiny

Nové kulturní jevy:

- Kultura klášterů
- Křesťanská latina

Opakování:
7
svobodných
umění

Základní příručky k 7 svobodným uměním

- **Gramatika**
 - Donatus, *Ars grammatica*
 - Priscianus, *Institutiones grammaticae*
- **Rétorika**
 - *Rhetorica ad Herennium*
- **Dialektika**
 - Boethius - *překlady Aristotela*
- **Aritmetika**
 - Boethius, *De institutione arithmetica*
- **Geometrie**
 - Boethius, *De institutione geometrica*
 - Euclides, *Elementa*
- **Hudba**
 - Boethius, *De institutione musica*
- **Astronomie**
 - Isidor, *De natura rerum*
 - Beda Ctihodný, *De natura rerum*
 - Ptolemaios, *Almagest*

Anicius Manlius Boethius (cca 480- 524)

- „poslední Říman“
- filosof, překladatel
- Překlady a komentáře
 - Snaha zpřístupnit a okomentovat v latině základní díla řecké filosofie (Aristoteles atd.)
 - Až do 12. století jediný pramen znalosti Aristotelovy filosofie v latinském středověku
 - Profyrius: *Isagóge* (úvod k Aristotelovým *Kategoriím*)
- Spisy o disciplínách kvadrivia (dochované):
 - *De institutione arithmetica*
 - *De institutione musica*

Felix Castello, *Král Theoderich*, 1635

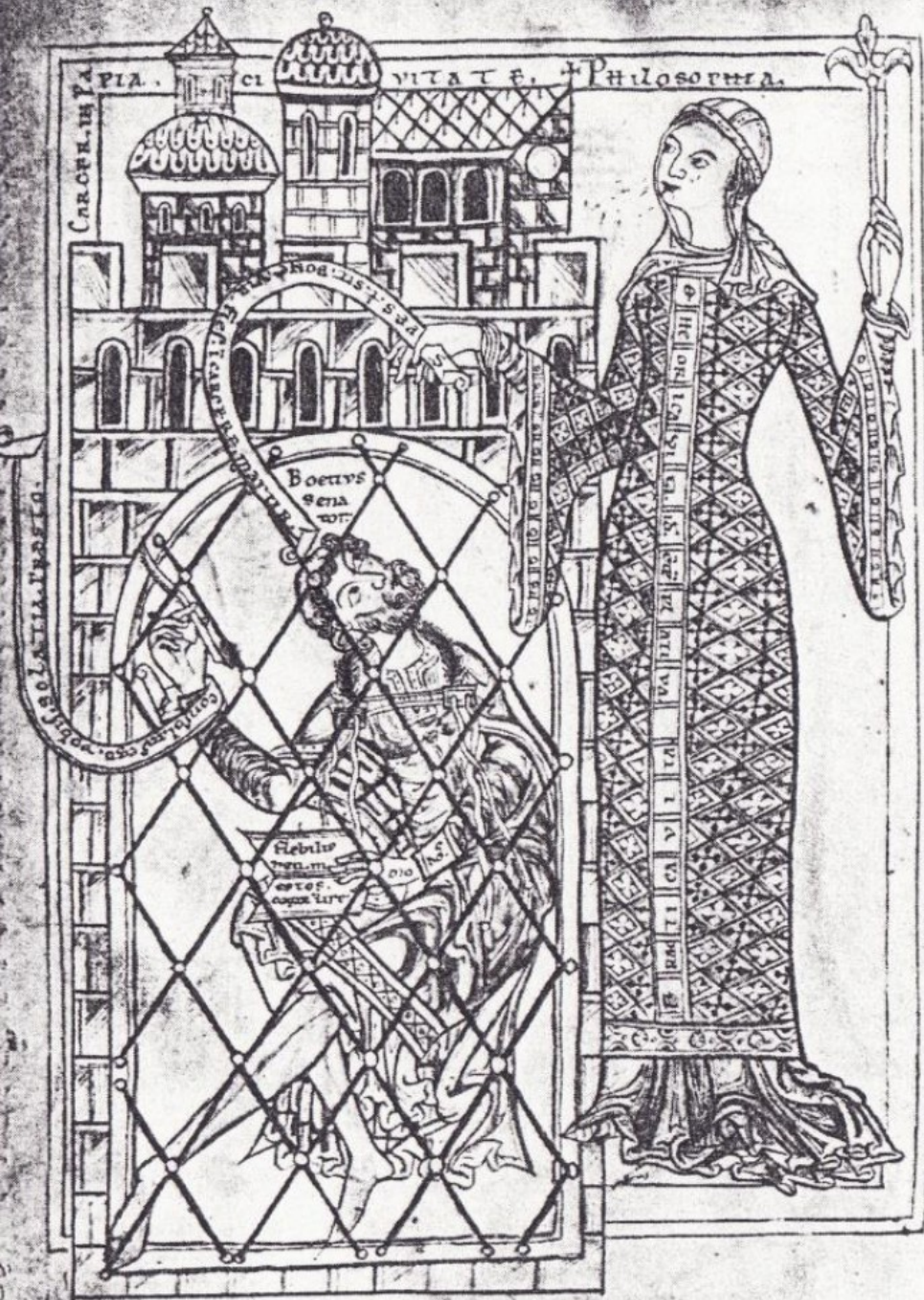

Boethius: *De consolatione Philosophiae*

- „Filosofie utěšitelkou“
- Sepsána 523-524 (ve vězení)
- Prozimetrum – střídání prozaických veršovaných partií
- Dialog mezi vězněm a personifikovanou Filosofí
 - Absence křesťanských motivů
 - Vliv stoické a novoplatonské filosofie
 - Otázky podstaty štěstí, smyslu života, prozřetelnosti a svobodné vůle
 - Charakteristika Vrtkavé štěstěny
 - Významný motiv pro středověk

Rota Fortunae (Kolo štěstí) Mnichov,
Bayerische Staatsbibliothek , CLM 4660

Já, který kdysi jsem horlivě skládal veselé písně,
v zármutku plačtivé, ach! nářky jen zpívati mám.
Zdrásané Musy mi samy, hle, diktují, co bych měl psáti,
při tom mi upřímných slz líce již svlažuje proud.
Žádná hrůza nemohla přemoci Kamény tyto,
pevně se rozhodly hned na cestě provázet nás.
Sláva bujarého kdysi a šťastného mládí -
těší nyní již můj, smutného stařečka, los.
Neštěstím stáří zrychlilo kroky, a než se kdo nadál,
bolest přiměla čas, aby se naplnil spíš.
Předčasných šedin plíseň temeno hlav mé kryje,
zsláblo tělo a pleť chvěje se uvadlá též.

Když jsem takto mlčky u sebe uvažoval a slzavé nářky zapisoval rydlem, zdálo se mi, že nade mnou stojí žena s velmi ctihodným obličejem, že jí planou oči a jsou pronikavější než oči obyčejného člověka. Její pleť byla živá a nesmírně svěží, ač žena byla tak letitá, že by jí nikdo naprosto nepovažoval za ženu naší doby. Postava byla vzrůstem dvojí: neboť brzy se omezovala na běžné lidské rozměry, brzy se zase zdálo, že se temenem hlavy dotýká oblohy. Kdykoli pozdvihla hlavu ještě výše, pronikala i samou oblohou a ztrácela se divákovu zraku.

Její roucho bylo z velmi tenkých vláken, jemné umělecké dílo, látka nezničitelná. Jak jsem se potom dověděl přímo od ní, sama si je ručně utkala. Jeho zevnějšek, jak tomu bývá u zakouřených obrazů, halila nějaká, jakoby mlhová rouška zanedbané starožitnosti. (...) Přece však potrhaly to roucho ruce nějakých násilníků, a každý si odnesl urvaných kousků, co mohl. V pravé ruce držela knížky a v levé ruce žezlo.

Když viděla, že u našeho lůžka stojí básnické Múzy a že mi diktují naříkavá slova, poněkud zneklidněla a v očích jí zaplál divoký oheň: "Kdo, prosím, kdo sem pustil k tomuto nemocnému tyhle prodejné herečky, které jeho nemoc nejen neléčí žádným lékem, nýbrž naopak ještě živí sladkými jedy? Vždyť ony to jsou, které neplodnými ostny vášní maří plodné osení rozumu, slibující bohatou žeň, a lidskou mysl zvykají nemoci, místo aby ji nemoci zbavovaly! Ovšem, kdyby vaše lichoťky lákaly na scestí někoho docela všedního, jak bývá zpravidla váš obyčej, řekla bych, že se to spíše může snášeti. Neboť u takového člověka by nijak nebylo poškozováno naše dílo. Ale tohoto muže, odkojeného vědou elejskou a akademickou? Než klidte se raději, svůdkyně, až k smrti sladké a nechte mne, abych jej ošetřovala a léčila svými Múzami."

Šťastni jsou lidé, když smrt se buď nevplete do blaha žití,
nebo když volána jsouc přispěchá ukončit bol.
Běda však, kdykoli odvrací hluché od bídnych uší,
nechce ukrutná jim zkrátiti slzavou pouť.
V době, kdy osud mi dopřával klamného blaha,
neblahá hodina, div neskládala do hrobu mne.
Nyní, když chmurami zastřel si šálivou tvář svou,
přede nevděčnou nit života mého zas dál.
Proč jste mne, přátelé, v životě tolikrát nazvali šťastným?
Kdokoli upadl, stál na slabých základech jen.

Vznik monastické kultury v západním křesťanství

- Nejstarší kláštery v prvních staletích n.l. v Egyptě a Sýrii (ideál poustevnictví)
- První klášterní společenství na západě:
 - Martin z Toursu – klášter Ligugé (361)
 - Jan Cassianus – 2 kláštery v dnešním Marseille (416)
 - Augustinus – řeholní společenství v severní Itálii
 - Pravidla společného života – „řehole“

Tohle není pravá lebka sv. Augustina. Toto je jen ilustrační lebka, aby to Augustinovi nebylo líto, že se mu narozdíl od kolegů nedochovala.

Lebka sv. Martina z Tours

Ligugé

Lebka sv. Jana Cassiana

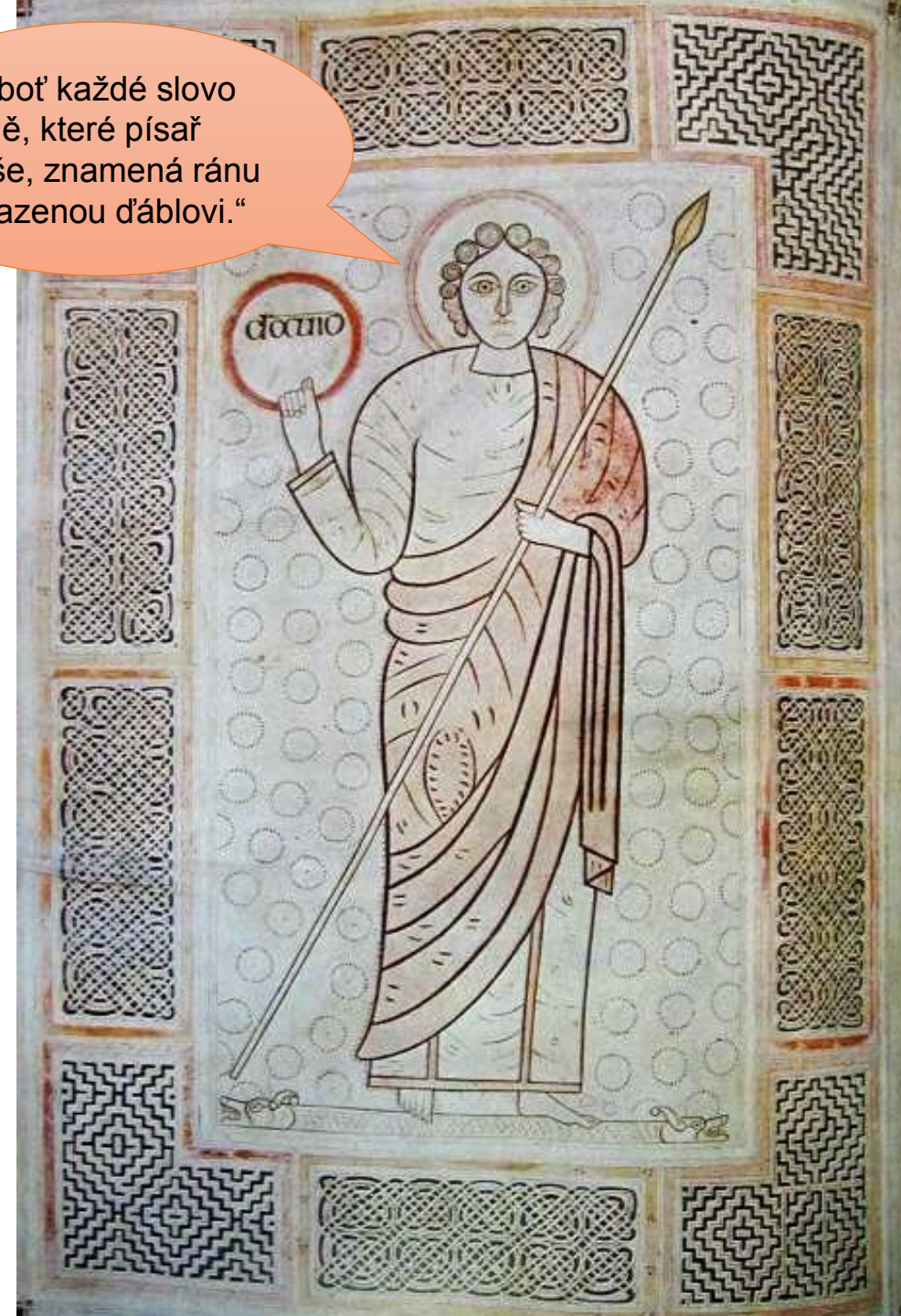

Marseille

První kláštery a jejich zakladatelé

- **Benedikt z Nursie (cca 480-547)**
 - Zakladatel benediktinského řádu
 - „Ora et labora“ – modli se a pracuj – později se vztahovalo i na intelektuální práci (např. opisování knih)
 - **Monte Cassino** – založeno 529
 - *Regula Benedicti* (Benediktova řehole)
 - Systematický popis povinností mnicha
- **Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator (před 490 – po 580)**
 - Historik, encyklopedista a teolog
 - *Chronica, De origine gestisque Getarum*
 - *Institutiones divinarum et saecularium litterarum*
 - Pojednání o Bibli + 7 svobodných uměních
 - **Vivarium** (540-544)
 - Institutiones snad určeny pro mnichy ve Vivariu
 - Pravidla života vychází z Cassianových pravidel pro klášterní život
 - Bohatá knihovna, dílna na opisování textů

„Neboť každé slovo Páně, které pisař opíše, znamená ránu zasazenou ďáblovi.“

Regula Benedicti

HLAVA XXII.

JAK MAJÍ MNIŠI SPÁTI.

Každý ať spí na svém vlastním lůžku. Lůžka nechť dostanou podle stáří v klášteře a podle rozhodnutí svého opata. Je-li to možné, ať všichni spí v jedné místnosti; nedovoluje-li to však počet, ať odpočívají po desíti nebo dvaceti se staršími, kteří nad nimi bdí. Světlo ať ustavičně svítí v té místnosti až do rána.

Nechť spí oblečení a opásáni pásy nebo provazy, tak aby při spaní neměli po boku své nože, aby snad ve snu se neporanili. A také, aby mniši byli stále připraveni a na dané znamení bez prodlení vstanouce, spěchali navzájem se předcházejíce ke Službám Božím, avšak se vši vážností a skromností. Mladší bratři ať nemají lůžka vedle sebe, nýbrž ať jsou rozděleni mezi starší. Vstavše pak ke Službám Božím, nechť se skromně navzájem povzbuzují, aby ospalí se nemohli omlouvat.

HLAVA LXVI.

O VRÁTNÝCH KLÁŠTERA.

Ke klášterní bráně nechť jest ustanoven moudrý starší bratr, jenž dovede zprávu přijmouti a vyříditi a jehož zralý věk ho chrání před touláním. Vrátný má míti celu u brány, aby příchozí vždy tam našli někoho, od koho by dostali odpověď. A jakmile někdo zaklepá nebo chudý zavolá, nechť ihned odpoví „Bohu díky“ či „Požehnej mi“ a se vši mírností bázně Boží rychle a s ochotnou laskavostí nechť odpoví. Potřebuje-li vrátný výpomoci, nechť dostane mladšího bratra.

Klášter pak má býti podle možnosti tak založen, aby vše potřebné, to jest voda, mlýn, zahrada, bylo uvnitř kláštera i různá řemesla se mohla provozovati, aby mnišům nebylo třeba vycházeti ven, protože to naprosto neprospívá jejich duším.

Chceme však, aby se tato Řehole v klášterní obci častěji četla, aby nikdo z bratří se nevymlouval, že jí nezná.

HLAVA LXX.

ŽE SE NIKDO NEMÁ OPOVÁŽITI JINÉHO O SVĚ ŪJMĚ BÍTI.

V klášteře nechť se zabrání vši příležitosti k opovážlivému jednání. Proto ustanovujeme, aby nikomu nebylo dovoleno někoho ze spolubratří vyloučiti nebo bít, leč komu byla dána k tomu moc od opata. „Kdo se prohřešili, nechť jsou přede všemi pokáráni, aby ostatní byli zastrašeni¹.“

O kázeň a dozor u hochů až do věku patnácti let nechť pečují všichni; avšak i to se vši měrou a rozumem. Kdo by tedy proti starším se něčeho opovážil bez opatova nařízení nebo na hochy nemírně se rozzlobil, nechť je podroben řeholní kázni, protože je psáno: „Co nechceš, aby tobě se dalo, nečiň jinému².“

Významné benediktinské kláštery

- Sv. Kolumbán (563-615)
 - Irský misionář; působil v klášteře Bangor
 - **Luxeuil** (Luxovium; 590)
 - *Regula monachorum* – pravidla svatého Kolumbána pro život mnichů v klášteře
 - Mnichy z Luxeuil později založeno opatsví Corbie (657/661)
 - **Bobbio** (614)
- **St. Gallen** (cca 720)
- **Reichenau** (724)
- **St. Emmeramus** (739)
- Bonifác (675 – 754)
 - Pocházel z Británie, pův. jménem Winfrid, pověřen misí v oblastech dnešního Německa – „apoštol Německa“
 - 754 – zavražděn při misijní práci
 - **Fulda** (zal. 744)
 - Literární činnost: *Aenigmata* (hádanky)

Corbie

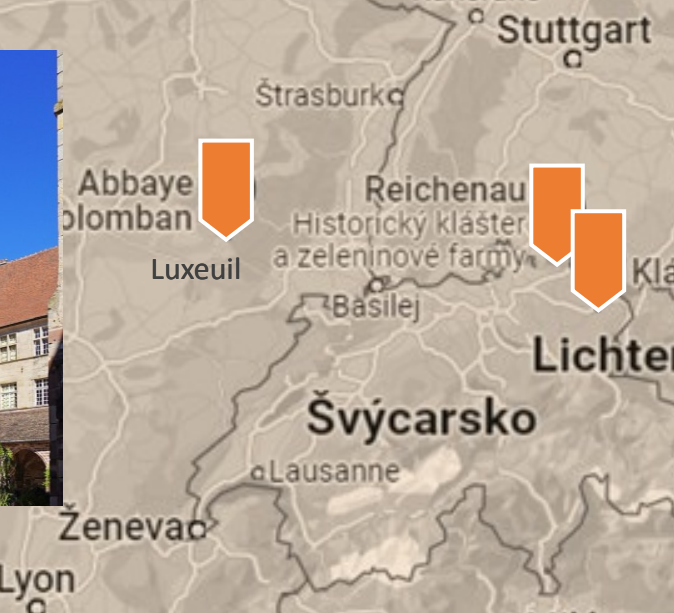
Klášter Fulda

Opatství sv. Jírmama
Bývalý klášter se
zdobenou bazilikou

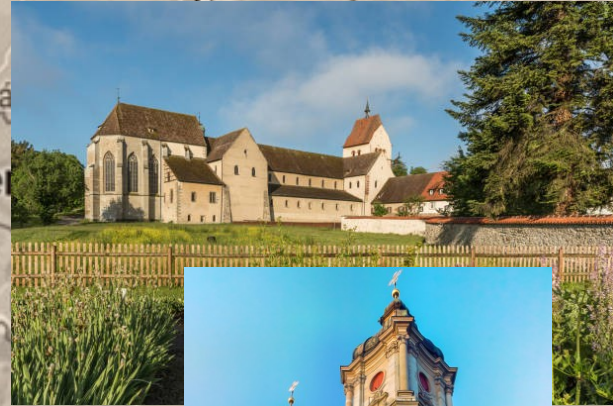
Abbaye
Clonmacnoise

Reichenau
Historický klášter
a zeleninové farmy

Kloster
Lichtenau

Opatství svatého
Kolumbána
Bobbio

Řehoř Veliký (540-604)

- 590 – zvolen papežem
- Zásluhy o christianizaci anglosasů, upevnění mocenské pozice středověkého papežství
- odpor vůči pohanské kultuře
- Nejvýznamější díla:
 - Biblická exegeze:
 - *Moralia in Iob*, *Homiliae in Ezechielem*, *Homiliae in Evangelia*
 - *Regula pastoralis*
 - Určena duchovním – jak dosáhnout církevního úřadu, jak pracovat s věřícími, důraz nadobrou morálku církevních představitelů
 - **Dialogy** (*Dialogorum libri IV*)
 - Rozhovory s diákonem Petrem o životech světců
 - 2. kniha - Benedikt z Nursie

Robert Campin, *Mše sv. Řehoře* (15. stol.)

Koho si zapamatovat?

(ty červený)

Británie a Irsko:

- Columbanus
- Beda Ctihodný
- Bonifác
- Aldhelm z Malmesbury
- *Navigatio Brendani*

Galie a germánské kmeny:

- Jan Cassianus
- Řehoř Tourský
- Venantius Fortunatus
- *Fredegarova Kronika*
- Arbeo z Freisingu

Hispanie:

- Isidor ze Seville
- *Toledská škola*

Itálie:

- Boethius
- Cassiodorus
- Benedikt z Nursie
- Řehoř Veliký

Isidorus ze Sevilly (ca. 560 -636)

- Učitel církve (1722) a patron internetu
- Shrnutí veškerého vědění jeho doby:
 - **Etymologiae**
 - Encyklopedie, 20 knih
 - 1-3: Svobodná umění
 - 4: medicína
 - 5: právo a chronologie
 - 6-8 Bible a teologie
 - 9: národy, jejich vlády a jazyky
 - 10: slovník
 - 11: člověk, mytologické postavy a nestvůry
 - 12: svět zvířat
 - 13-14: Vesmír, přírodní jevy, země a geografie
 - 15-20: řemesla, lidské dovednosti, technika
 - Výklad pomocí původu slov
 - Historické spisy
 - *Historia Gothorum, Vandalorum et Sueborum*
 - *De viris Illustribus* – navázání na Jeronýma
 - *Chronica* – světové dějiny

Beda Ctihodný (Venerabilis; 672/3 – 735)

- Dějepisec, teolog, matematik, přírodovědec, básník
- *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*
 - Dějiny Anglie od Caesara po r. 731
 - Užívá vedle římského kalendáře i datování od narození Krista – rozšíření tohoto způsobu datování pro středověk
 - Datum narození Stanovil Dionysius Exiguus (1. pol. 6. stol.)
- Učebnice
 - Učebnice básnictví a gramatiky
 - Příručky chronologie – počítání času, výpočet Velikonoc, počítání na prstech
- Exegetické texty

In which as you may see 1 is expressed by ye lyttle fynger of ye lefte hande closely and harde croked.

2 is declared by lyke bowynge of the weddynge fynger (whiche is the nexte to the lyttell fynger) together with the lytell fynger.

3 is signified by the myddle fynger bowed in lyke maner, with those other two.

4 is declared by the bowynge of the myddle fynger and the ryngge fynger, with the other all stretched forth.

5 is represented by the myddle fynger onely bowed.

Diffinitio secunda. Tractatus quarto.

1	10	100	1000
2	20	200	2000
3	30	300	3000
4	40	400	4000
5	50	500	5000
6	60	600	6000
7	70	700	7000
8	80	800	8000
9	90	900	9000

Luca Pacioli, *Summa de arithmetica* (1494)

Beda Ctihodný: Tractatus de computo vel loquela per gestum digitorum

Benediktinský mnich Beda Venerabilis (asi 673–735) popsal znázorňování čísel na prstech v úvodu *De computo vel loquela digitorum* svého díla *De temporum ratione*: jednotky byly reprezentovány polohami prstů levé ruky, desítky kombinacemi poloh prstů a palce levé ruky, stovky polohami prstů pravé ruky, tisíce kombinacemi poloh prstů a palce pravé ruky, desetitisíce, statisíce a miliony polohami celých paží a trupu.³ Díky Bedovi se počítání na prstech rozšířilo v celé Evropě; prosazoval je např. biskup Walafried Strabo (9. stol.) z kláštera Reichenau.

6.- 8. stol.: výběr z hroznů

- „Fredegarova“ kronika (cca 613-630)
 - Vznik na území merovejské říše
 - Pozdní lidová latina, bájně a anekdotické prvky
 - Pověst o Sámovi, prvním králi Slovanů
- Virgilius Maro Grammaticus (7./8. stol.)
 - Učebnice gramatiky (Epistolae, Epitomae)
 - Opravdu špatná učebnice gramatiky – autor blázen či humorista
- Hisperica famina
 - Vznik v Irsku
 - Poezie? Próza?
 - Latina? Nebo ne? (neologismy, grecismy, semitské a keltské výrazy)
 - Encyklopedie? Učebnice? Šifra?

Děkuji za pozornost

